

omenjamo sedaj živečih mož, ozrmo se le nekoliko v preteklost! Pred nami se bleste imena: Prešeren, Knoblehar, Ulepič, Lehman, Bleiweis, V. F. Klun, Dežman, Toman, Dimic, Hicinger, E. H. Costa, Jurčič, Levstik, Erjavec in mnogo drugih. Vege ni med njimi, kajti on je zagovarjal svoje »disertacijske these« še v starem poslopju filozofske fakultete, v takozvani redutni palači, na katere mestu stoji danes moderno učilišče za žensko mladino.

Novija pripovetka u Srba.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal¹⁾ prof. Andra Gavrilović (Beograd).

eka mi se ne zameri što ću, upitan od uredništva »Ljublj. Zvona« o novijoj i najnovijoj pripoveci i romanu u Srba, početi govor kratkim literarno-istoriskim napomenama o razviću beletristike srpske. Taj je razvitak u nas obeležen istim onim menama, po kojima se u književnoj teoriji izlažu vrste i pravci umetničke pripovetke.

Tek je dvadeset godina, kako se pripovetka srpska uputila pravcem, koji joj daje pravo na naziv umetničkog dela. Oko nekih sedam decenija ona se pisala ali ne i studovala onako, kako se danas traži od pripovedača i romansijera.

Sve se to tiče poglavito pripovetke u običnijem smislu; roman pak bejaše veoma retka pojava, još redje sreće. Ni danas roman srpski nema da pokaže takmaca n. pr. nekim Krsnikovim romanima. Najbolji pripovedač Slovenskoga Juga — Laza Lazarević — nije pisao romana; najdarovitiji srpski pripovedač — Janko Vesilinović — nije bio spremljen za roman . . .

Svi su ovi navodi, razume se, lično mišljenje pisca ovih vrsta, zato — vratimo se početku govora o literarno-istoriskom razvitku srpske beletristike.

* * *

Prvo doba umetničke pripovetke srpske pripada pravcu romantičkom. Ali je pitanje: da li smo još i sada sa svim izišli iz toga doba? Tome se ne treba čuditi. Bujan i zdrav mlad narod odista je proživeo sav vek svoj romantičkim životom: takva mu je istorija, pa

¹⁾ Na našo posebno prošnju je napisal g. Gavrilović svoj članek z latinitico.

takva i njegova narodna poezija. Mogaše li se književnost odmah odvojiti od toga, vekovima osvećenoga, života? Osem toga: u doba početaka naše pripovetke umetničke taj pravac gospodovaše i u literaturama naprednijih naroda evropskih.

Ali, bežeći od teorisanja, da predjemo na samu stvar.

I začetnik i najizrazitiji predstavnik romantičke pripovetke u nas bio je Milovan Vidaković (1780—1841). Rodjen u Srbiji, blizu Beograda, prešao je u Austro-Ugarsku, gde se i školovao pa je tamo i živeo, a umro je u Pešti. Rad je njegov poglavito na romanu. Tu dolaze: Ljubomir u Jelisiumu, Kasija Carica, Usamljeni Junoša, Velimir i Bosiljka itd. Svi su ovi romani »istoriski« t. j. događaji su bačeni u doba starih srpskih careva, kraljeva, kneževa, koji i sami u njima sudeluju, ali inače nema tu ničega istoriskoga. Obrazac je za njih bio Vidakoviću u srednjevekovnim ritterskim romanima francuskim i nemačkim. Novije istraživanje nalazi tu i više od ugledanja: kao što je n. pr. Carica Kasija u stvari roman o Oktavijanu itd. »Ali je — veli o Vidakoviću — naš literarni istorik Svet. Vulović — on bio omiljen narodni pesnik, i dela su mu se rado čitala dugo posle smrti. Čudesa, neobični i neverovatni događaji i vrlo fantastične slike njegovih romana — to je jako mamilo na čitanje narod naš, koji u to doba — u početku naše nove književnosti — ne imadjaše, osim Dositija, nijednog svog pisca, a ukus mu ne bijaše toliko razvijen, da bi mogao mahnisati poeziji na tome stupnju. S druge strane davaše tim romanima stalno mesto u srcu narodnom patriotski narodni dah njihov. U njima se mahom događjaše sve na srpskom zemljištu. Mila istoriska imena narodna oživeše u prijatnoj pripoveci. Dušan, car Uroš, knez Lazar, Miloš, Marko, kosovski junaci, hajduci, srpska sela i bregovi — sve to izlažaše kao živo i kao pobednik. A uza sve ovo blag ton moralisanja i živo, idilsko slikanje prirode.« — Van sumnje je da su Dositije Obradović i Milovan Vidaković stvorili srpsku čitalačku publiku. —

Druga znatna pojava, koja opet čini sredsredu, jeste Bogoboj Atanacković (1826.—1858), koji je rodjen u Baji, u Ugarskoj, gde je i umro. Pravne je studije slušao u Beču. U pokretu 1848. imao je znatna udela, bio je narodni zastavnik, zbog čega je docnije morao emigrirati; te je pohodio Francusku, Italiju, Nemačku, Švajcarsku, Englesku. Za kratkoga veka Bogoboj je mnogo uradio. Od njega imamo dve sveske novela i nekoliko još pripovedaka. Od tih radova njegova Bunjevka i danas se sme preporučiti. Ali mu je

najznatniji rad roman *Dva Idola* (I. sv. 1851, II. 1852; obe ujedno u izdanju Srpske Književne Zadruga knjiga 10). *Dva Idola* stoje danas kao prvi bolji srpski roman, koji gradju crpe iz savremenog života. Ali, crtajući savremeni život i ljude, Bogoboj se nije mogao oteti onom književno-beletrističkom pravcu, kome je već ranije sa svojim talentom stao u službu. On je i ovde, kao i u svim novelama svojim, sledbenik sentimentalnoga pravca. Tako je moralo biti. Čovek tako nežne duše ne bi ni mogao pisati u teškim danima posle 1848, o tim dogodjajima, a da ne pusti srcu na volju. S druge pak strane ljubav prema životu i svetu uopšte i prema srpskom narodu posebice, verovanje da za njegov narod nema smrti — ne dadoše Bogoboj da postane pesimista. On u svome romanu uzdiše ali ne očajava. Inače, njegovo pričanje o dogodjajima svedoči, da je i sam u njima sudelovao; detaljan opis putovanja njegovog junaka pokazuje pisca, koji iznosi svoje putne utiske. A sve to skupa izaziva veće interesovanje i verovanje. Da razumemo ipak veliku sentimentalnost glavnoga lica, treba se setiti, da je srpska književnost već dosta pre toga imala prevod Getova *Vertera*. Kritički čitajući *Dva Idola* naći će se u njima dosta lepih odlika, jezgozovitih misli, krasnog rodoljublja, što je sve učinilo, da se rad Bogobojev smatra lepom pojavom u srpskoj književnosti. —

Treći znamenitiji predstavnik jeste *Jaša Ignjatović* (1824—1889), koji rođenjem, životom i radom pripada takodjer austro-ugarskim Srbima. Bio je i političar i žurnalista, ali na tom polju nije imao sreće, da mu rad bude u skladu sa željama narodnim. Svetlija mu je književna uspomena. On je pisac priličnog broja romana i mnogih pripovedaka, a sve je pravca romantičkog ili — realističkog. Ovoga je veći broj. Iz prve grupe najznatniji mu je rad *Djuradj Branković*, istoriski roman, a iz druge roman iz društvenog života *Milan Narandžić*. Prvi je rad ostao pri uvodu u roman, a i drugi je nezaokrugljen. Kritika nije Ignjatoviću odričala pravi pripovedački talenat, ali mu je s razlogom zamerala za površnost i nemarljivost, kojom je napisan n. pr. inače lepo zasnovan roman *Večiti Mladoženja* i upravo svi drugi radovi Ignjatovićevi. Osem toga je bilo, možda s manje osnova, zamerke, što on često nalazi gradje u običnim svakodnevnim doživljajima. Ignjatović je vrlo dobar poznavalac malovaroških prilika i tipova u austro-ugarskih Srba, te je iz te sredine mahom i uzimao gradju.

Vredan i oduševljen književni radnik bio je *Milorad P. Šapčanin* (1842—1895), od čijih je radova, ako se ne varam, nešto

prevedeno i na slovenski. On je pisao pesme, drame, pedagoške rasprave, ali mu je pripovetka bila glavno obeležje. Skupljene pripovetke njegove izdala je novosadska knjižara Braće M. Popovića. Među njima su najbolje Sanjalo-omanji roman — i Monah Genadije, a i ostale se daju zabavno pročitati. Šapčanin je pravi predstavnik tako zvane pripovetke sa sela, koja je u nas imala najveći broj pisaca, pa je i danas još dosta česta. —

Djura Jakšić (1832—1878.), proslavljeni pesnik, napisao je pored pesama, bisera naše umetničke poezije, i pored drama još i veliki broj pripovedaka, koje su se uvek rado čitale i čitaće se, dokle se god bude u Srba marilo za — poeziju. U toj vrlini ujedno je i mahna njegovih pripovedaka. One su, u glavnom, dvojake: romantičke i pripovetke sa sela. Prve su skup krasnih poetskih opisa i energično izvedenih slika — to su spisi, koji će uvek ostati obrazac svoje vrste, ali nisu pripovetke — istoriske. Druge su mahom idilsko slikanje prilika, u kojima nastaje borba, ali s malim izuzetkom, uvek pravda pobeđuje. I ako literarni istorik ne može biti zadovoljan time kao vrstama beletristike, ipak će uvek priznavati, da bi u srpskoj književnosti nastala čudnovata praznina, kad bi se ti radovi digli. To, i ako u manjoj meri, važi i za one nekolicke njegove pripovetke, koje slikaju satiričnim tonom komične scene malovaroškog života te ne dolaze ni u jednu od pomenutih grupa. —

Istoriska pripovetka dobila je odredjeniji ton u nekim radovima Vladana Djordjevića, čiji se romani Kočina Krajina i Stevan Dušan (nedovršeno), i ako su prepuni romantike, ipak mogu smatrati kao neki napredak. — Mnogo su se veće nade polagale na Čedomilja Mijatovića, koji je u vrlo mladim godinama napisao nekolicke pripovetke a za tim dugo vremena radio na istoriji. Njegovi istoriski eseji, s više duhovitosti nego kritike, ostavljahu utisak jačeg pripovedačkog talenta. Najzad je i on poslušao takav glas i napisao Ikoniju, vezirovu majku, koja je prevedena i na slovenski, Rajka od Rasine i Kneza Gradoja od Orlova Grada, s kojima je zbilja bila zadovoljena šira čitalačka publika, ali ne i kritika. Jedno je svoje delo Mijatović posvetio uspomeni Milovana Vidakovića i time je sam lepo obeležio karakter toga svoga pripovedanja. — Istoriska je pripovetka za srpskoga pisca još neprestano primamljiva vrsta rada, ponajpre valjda zato, što nje, savršene, srpska književnost još nikako nema. Zato i jesu mnogi kušali — pa i dva cenjena talenta, Sima Matavulj i Janko Veselinović, probahu sa po jednim većim radom, ali im

uspeh osta daleko iza uspeha drugih njihovih radova. Ta je primamljivost izazvala ranije i Andru Gavrilovića (romani: Prve žrtve, Banjsko zlato, Despotova vlastela, zbirka: Ašinske priče) na polje takih radova, posle kojih nije bilo novijih, većih pojava. —

Svi se slažu da je šteta, što je odavno prestao objavljivati svoje pripovetke Milovan Dj. Glišić, koji je priličnim brojem takih radova (dve zbirke i veći broj rasturenih) zainteresovao čitaoce svih redova originalnim posmatranjem, vešto pogodjenim manirom i duhovitim humorom. —

Kao zasebni tipovi stoje Stefan Mitrov Ljubiša (1824 do 1878.) i Milan Dj. Milićević, koji su se u zrelim godinama javili pripovetkom. Jak pripovedački talenat Ljubišin iskazan je u pripovetkama iz primorskog srpskog života. U njima je obično događaj, o kome se u narodu priča, način je kazivanja narodski, pa ipak je sve to — vidi se po svakoj rečenici — prošlo kroz ruke vešte u odabiranju dragocenog od običnog kamenja. To im i jeste glavna karakteristika. — Milićević je takodjer saopštavao tek ono što je bilo u stvari ili se kao takvo kazuje. Posle većih i važnih etnografskih radova došli su iz pera njegova ovi manji prilozi kao epizode, koje na svoj način dopunjuju ukupnu sliku. — — —

U pretpostavci, da sam ovim vrstama pripremio čitaoca za zajedničko pregledanje novije i po tom najnovije pripovetke u Srba, predjimo na stvar!

(Dalje prih.)

Pri vinu.

In ko nam bol srce razdvaja,
pa v roke čaše polne spet!
Ko z vinom duša se napaja,
tako lahko pozabiš svet!

Tako lahko pozabiš solze,
pekoči lek pekočih ran —
in tebe ž njimi, neumljiva,
ki si jih zvabila na dan.

A. Gradnik.

Prižigaj luč, mogočni jezik ruski,
vse tam od Balta sinjega bregóv
črez step in hrib, črez tundre in črez reke
do oceana Tihega valóv!

Od morij polunočnih, ledovitih
do solnčne Indije tvoj silni glas
vzdiguj potrte iz prahú in bede,
prinašaj narodom prosvete spas!

A. Aškerc.

Novija pripovetka u Srba.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao prof. Andra Gavrilović (Beograd).

(Dalje.)

pohu čini pojava Laze K. Lazarevića. Rodjen 1851. u Šapcu, Laza se školovao u Srbiji, posvetivši se najpre pravnim naukama, a po tom je učio medicinu u Berlinu, gde je proglašen za doktora. Bejaše na glasu kao najveštiji lekar beogradski, što mu je donelo i čast ličnog lekara kraljeva. Umro je u Beogradu poslednjih dana 1890. — Prvo obeležje duše Lazarevićeve bejaše njegova savršena odanost porodičnome životu. U svojim pripovetkama on, istina, nigde nije uzeo za specijalan predmet detaljno analisanje toga života i odnošaja, koji u njemu nastupaju: ali je u pojedinim kratkim potezima tako obeležavao toplinu i, tako reći, pobožan dah mirnoga gnezda porodičnog, da je poznavao toga života u dve tri reči otvarao čitave svetove, koji su tek u uspomenama živeli. Takav malogradski život, pored bezbrojnih komičnih scena, ima i svoje lepše draži: i naivnosti i poetičnosti. On je na putu, kojim se ispod pouzdanoga krova ide na nepogodu života — iz starog zadružnog života u valove svetske borbe i sebičnosti. Tica je ostavila prvi put gnezdo i proba krila: na polju je studeno i teško, i ona se žudno vraća toplini ranijega gnezda.

Taj momenat, to prvo letucanje po hladnom i oštrom vazduhu, tu idiličnost i opet predznak svetske nemilosrdnosti, shvatila je duša Lazarevićeva tako živo a korektno, kako samo prava poetska duša istinski obrazovana čoveka može postići. Žudnja se za takim životom ogleda i u domaćim, ličnim, pismima Lazarevićevim, naročito iz doba njegova djakovanja u Berlinu. On nije mnogo pisao: za života je štampao svega osam pripovedaka, a deveta, upravo prva, izišla je docnije u ukupnom izdanju, koje je priredila Srpska Književna Zadruga, gde je nepriličnom metodom redigovanja starih spomenika izneta i masa varijacija, odlomaka i pripovedačkih beležaka Lazarevićevih. Ni veličinom te pripovetke ne izazivaju posebnu pažnju. Ali sadržinom i oblikom prikazaše nešto, što se do pre dvaestinu godina u srpskoj novelistici nije slutilo: duša — podložna svima prilikama i promenama kao živa u termometru — dobi tu prvi put majstora, koji je počeo rastvarati i ispitivati. Taj mali broj Lazarevićevih pripovedaka iznosi ukupno čitav svet raznovrsnih, veštački ocrtanih karaktera i tipova iz našega života. Lazarević je realista. I kao takav prvi je u srpskoj književnosti pozvao čitaoca, da ne motri na fabulu, da ne traži iznenadjenja, pa ipak da se zanese gledanjem kalejdoscopa, onih slika, koje bi i sam dobro znao, kad bi ih umeo uočiti. Pravac i manir njegov nisu imali da izdrže borbu: sve je odmah i bez opozicije primljeno. Danas se mogu vršiti smotre i revizije nad njim i različiti se rezultati izvoditi: literarno-istoriski, značaj njegov umanjiti se ne može. Ako se nadje, da je n. pr. njegova pripovetka *Verter* postala analogno Turgenjevljevu *Faustu*, originalnost gradje kao i veština grupisanja i izvodjenja u Lazarevića se neće ni u koliko smanjiti. Ako se reče da njegov *Vetar* odlazi, kao što se razbija *dim* (Turgenjevljev roman *Dim*), u sadržini nema medju njima veze. Upravo: koliko je Janka Krsnika *Rošlin* i *Vrjanko* kopija Turgenjevljeva *Fausta*, toliko i pomenute Lazarevićeve pripovetke. I manje. Ali mi glavni govor o Lazareviću uštedjuje prijatna okolnost, što su pripovetke njegove pre četiri godine prevedene na slovenski, te čitaoci imaju u rukama samu stvar. U ostalom »*Ljub. Zvon*« još u prvim tečajima obratio je na Lazarevića pažnju jednom beleškom: napomenuvši, kako je jedna njegova priča prevedena na nemački, »*Zvon*« je dodao, da je odista divna. —

Usamljena je pojava, ali pripada periodu novije srpske pripovetke rad *Paje Markovića Adamova*. On se omladinskim oduševljenjem javljao i pričom i pesmom još sedamdesetih, po tom

obilato pričom osamdesetih i malo devedesetih godina. U poslednje je doba prestao pisati, a od 1895. uredjuje nedeljni književni list Brankovo Kolo u Karlovcima, gde kao profesor živi. Od njega imamo poveliku zbirku Slika i dve knjige Na sélu i prélú. Svuda je slika, odlomak, nigde cela studija. Njegov je rad zgodno karakterisan kao neka vrsta idiličko - sentimentalno - idealističkoga pravca, koji se sada u nas sve više napušta. Nekolike su slike uzele osnovu iz radova Nemca P. Rosegera, čiji se uticaj u dovoljnoj meri vidi i na drugim radovima negda vrednoga Adamova. —

I ako je nekada srpska kritika Adamova stavljala uz koleno Lazareviću, ipak je, izgleda, on sam to mesto ostavio drugoj dvojici srpskih pripovedača, koji su se javili docnije od njega a koji su više uradili. To su Simo Matavulj i Janko Veselinović.

Simo Matavulj je najspremniji današnji pripovedač srpski. Jaka načitanost, široko i duboko literarno obrazovanje njegovo i, posledica toga, utančan i prefinjen ukus — ogledaju se u svima radovima ovoga plodnoga pisca, koji danas živi u Beogradu kao slobodan čovek i književnik. Matavuljev je rad po izboru gradje dvojak: tu su pripovetke iz primorsko - crnogorskog života i pripovetke iz Srbije. Prvima se najpre javio, i njima se i danas javlja, kad hoće, da pokaže sam svoj talenat u punoj snazi. Karakteri i tipovi, koji su u toj vrsti Matavuljeva rada, puni su interesa i sami sobom i načinom, kako ih pisac prikazuje. Puno pak poznavanje života, kojim žive junaci njegovih pripovedaka, daje osobiti kolorit tim radovima, koji su najbolje, što nam je naš zapad dao u novije doba. Matavulj je realista i umetnik. Što sam ovde istavio i jedno i drugo, uzrok je uverenje, da se u mladim književnostima, kao što su srpska i slovenačka, sporo dolazi do saznanja, da realno prikazivanje života valja ipak izneti u umetničkom obliku. U Matavulja nema te dvoumice ni za časak. To pokazuju svi njegovi radovi — nekoliko zbornica različitih imena — a naročito njegov roman Bakonja fra Brne, u I. Kolu knjiga Srpske Književne Zadruge, koji smemo smatrati najboljim srpskim romanom novijega doba. Ima v Matavuljevu pripovedanju jedna osobina, više spoljne prirode, koju moram naročito naglasiti, imajući na umu smer ovoga prikaza. Čitalac u većinu njegovih pripovedaka ulazi dosta teško. Prostije rečeno: u početka njihovu nema mnogo privlačnosti, bilo sa detaljnog opisa mesta, gde se događaji vrše, bilo iz drugih uzroka. Jasno je, da piscu nije ni malo stalo do teatralnosti, on meće na probu čitaoca, koji, kad tu probu izdrži, ne ostavlja knjigu, dok je žurno ne dočita.

U nas glasi jedna poslovice: »po jutru se dan poznaje«, ali bi čitalac — i prevodilac — pogrešio, kad bi po tome cenio Matuvulja, koji se radije, i s razlogom, drži one opšte izreke, koja u nas glasi: »konac delo krasi«. —

Janko Veselinović javio se 1886. To doba — posle neopravdanog i neuspešnog rata — malo ima veselih prizora. I danas mi se od svih čini najmilijom pojava Jankova, koju onda nazvasmo jedinom naknadom za tolike gubitke. Čim se pojavio — bio je čuven. Još tri četiri godine za ovom javljaše se Janko istom svežinom a sve lepšom formom. To doba čini njegovu književničku mladost, i on ima prava uzviknuti s Stajnom: »Dani moje mladosti — to su dani moje slave!« I posle toga Janko je pisao mnogo — upravo vrlo mnogo — i medju potonjim, čak do ovih dana, radovima njegovim ima odličnih priloga, koji čine čast i piscu i knjizi srpskoj. Ali je za poznavanje toga pripovedačkog talenta dovoljna i prva književnička perioda njegova. Ogromna većina — i najboljih — pripovedaka njegovih ima gradju u seoskom životu. One su u zbornicima »Slike iz seoskog života«, »Poljsko Cveće« itd. Takva je gradja u romanima »Seljanka«, »Seljak« i dr. Ali kakva razlika iz medju njih i ranijih »pripovedaka sa sela« od drugih pisaca! Vodjen instinktom osećanja lepote i umerenosti, Jankov je prirodni dar uzeo za objekat dušu i analizovao je u svima nijansama, u kojima se ona pokazuje u prilikama seoskoga života. U svoje doba nazvao sam te radove njegove najlepšim prilozima za psihologiju našega naroda. I ako je u njima život naših seljaka iz jednoga kraja, Mačve (u uglu, koji čine Drina i Sava), ipak je Janko uspeo, da ga prikaže tako, kako neće biti slika isključivo pokrajinska. Romani njegovi imaju sve te lepe osobine u pojedinostima, ali su bez tehničkoga savršenstva. Jankovi pokušaji na polju društvenoga romana svedoče, istina, o starom pravilu, da se jaki talenti rado hvataju raznovrsnih predmeta i oblika, ali stoje u svemu niže od ostalih njegovih radova, a nikli su u Beogradu, gde Janko, nekada seoski učitelj, danas živi kao književnik. —

Sledbenici onoga pravca, koji obeležavaju Lazarević, Matavulj i Janko, bejahu i dva talenta, koje je srpska pripovetka rano izgubila. To su: Ilija Vukićević i Svetolik Ranković.

Ilija Vukićević (1866—1899), profesor u Beogradu, javio se nešto malo posle Janka i brzo je stekao hvale i priznanja. I njegovi su radovi mahom prilike iz seoskog i malogradskog života, izabrane srećno i naslikane vešto. Vukićević je u glavnom ostao pri

pripoveci; njegovo spremanje, i naše nadanje, za roman ugrabila je smrt. U prvinama njegovim, pa i malo docnije, jasno se vidi uticaj Lazarevića. Tek se, dubljim proučavanjem francuskih pisaca, počeo oslobodjavati toga uticaja, a pero je njegovo na svagda usahlo. Pojava njegova u istoriskom razvoju srpske umetničke pripovetke pominjaće se, po rečima naše narodne pesme, »kao lijep u godini danak«. —

Svetolik Ranković (1862—1899), takodjer profesor beogradski, bio je u pripoveci kao i u stručnom bogoslovskom školovanju sav djak ruski. Od njega imamo tri romana: Gorski Car, Seoska Učiteljica i Porušeni Ideali i oko dvadeset pripovedaka. Romani njegovi iznose novinu svoje vrste: on ne propušta u životu svojih junaka ni jedan momenat, koji pomaže, da se oni razviju u romanu onako, kakvi su i u prirodi, t. j. sa svima mahnama i vrlinama ljudskim. Bez sumnje i po pravcu svoga literarnoga školovanja, ali svakako i zbog porušenoga zdravlja Ranković je učinio, da u njegovim romanima treba skinuti dosta pesimizma, kako bismo dobili verniju sliku. —

I ako dolazi u red mladih ljudi, i ako se i ove godine javljao pripovetkom, ipak u grupu novijih (a ne najnovijih) pripovedača treba ubrojati i Branislava Dj. Nušića, obilatoga pisca pripovedaka, putopisa i drama (njegov Knez od Semberije, preveden je prošle godine u »Ljub. Zvonu«). On je počeo još u doba, koje je dalo ranije pomenute pisce, a mnogo pre Vukićevića i Rankovića. I ne samo to — već je u tim prvinama najbolje obeležen dar pripovedački, koji se i sada, po odredjenom maniru, kreće na polju humora i satire. Za ovima nastupa kolo najnovijih pripovedača, na čiji pomen sada prelazimo.

(Konec prihodnjič.)

Pod tvojim oknom drevje je šumelo . . .

Pod tvojim oknom drevje je šumelo,
skrivnostno govorilo med seboj;
čaróbnno njega cvetje je duhtelo
in šepetalo tiho nad menoj . . .

Mirú iskál sem srcu v tihi noči, da bi srcé na tvojih prsih smelo
poljá obdajal me je vedri zrak; drhté izliti svojih solz nebroj . . .
nikjer utešiti bol ni bilo moči Pod oknom pa je drevje le šumelo
in k tebi sem obrnil svoj korak, in šepetalo tiho nad menoj . . .

M—y.

Novija pripovetka u Srba.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao prof. Andra Gavrilović (Beograd).

(Konec.)

Ni Ljubiša, ni Milićević, ni Lazarević, ni Mavatulj nisu u proleću života svoga, u ranoj mladosti, pohitali u književni svet s pripovetkama. Zato je popularni književnik srpski Ljubomir P. Nenadović imao prava, kad je u jednoj sličnoj prilici kazao: »Što u jesen sazri, to je puno slasti«. Da istinu svega toga potvrdi, javio se najzad i Stevan Sremac, profesor beogradski. I ako još nije nastupila jesen — bar ne ona pozna i ćudljiva, puna promenljivih dana, jesen — u životu njegovu, ipak se Sremac javio pripovetkom u zrelih godinama. Moj se kolega i prijatelj, ma da je još neoženjen, neće srditi, što pominjem i te stvari, iz kojih će čitalac lako zaključiti, da se njemu ne mogu odati galantni komplimenti mladosti. Da to parališem, dodajem odmah, da pripovetke njegove, u naknadu za to, imaju sve osobine jedre snage i vedroga života. A to je već dovoljna satisfakcija, u toliko pre što Sremac svoje pripovetke pažljivo radi, gladi i popravlja, voli ih tako, da ih u očinskoj milosti može s pravom zvati svojom decom, onako kao što je nama Srbima simpatični Ivan N. Resman nazvao svoje pesmice *Moja deca*. Inače između Sremca i Resmana nema nikakve sličnosti. Ali kad sam već zašao u postavljanje paralela, onda moram odmah izjaviti, da će čitaoci vrlo tako pojmiti manir i sve osobine Sremčeva pripovedanja, ako se opomenu Rad. Murnika Gropa i drugi: niz komičnih scena, prirodnih i živih opisa, često vrlo duhovitih poredjenja, a sve to razmešteno po kakvoj kraćoj fabuli, u kojoj inače nema mnogo ni događaja ni zapleta. Ako mi vreme dopusti izneti taj rad Murnikov srpskim čitaocima, uveren sam, da će se on dopasti svima, koji se oduševljavaju Sremčevim pripovetkama. Sremac je humorista — i ako prevladjuje žargonski humor, što čini da ga je teško prevoditi. Tek je sedam godina kako piše obilatije; a pet od kako je izišlo najbolje mu delo *Ivkova slava*, a on je već odavno čuven i cenjen. Šta više jedan ga list lane stavi već u »staru gardu«! Osem toga popularni su njegovi, takodjer veći radovi: *Čira i Spira*, *Karijera praktikanta Vukadina*, *Limunacija na selu* i dr. — ma da je u ovoj poslednjoj i politika imala dobra udela u pisanju pa, prema

tome, i u kritikovanju toga dela. — Sremac je vrlo jak pripovedački talenat, te je, stoga, kao starešina najnovijih pripovedača naših. —

Ostali, koji pripadaju ovim danima, znatno su mlađji.

Milan Budisavljević je obratio na sebe opravdanu pažnju originalnim tipovima u svojim pripovetkama još dok su one izlazile u pojedinim listovima. A kad su se javile u zbirci *Bijedni ljudi*, onda je pisac njihov ubrojan u red najboljših mladih pripovedača naših, i ako mu je, s jedne strane, koteriska kritika činila vidnu nepravdu. Ne može se reći, da Budisavljević ne polaže na fabulu svoje pripovetke. On tu, na protiv, postupa vrlo smotreno i odabiranje tako vrši, da se tip ispolji sam te čitaocu brzo postaje jasan u svom reljefu. Pisac ne gura sam napred ličnosti svojih pripovedaka, niti čitalac oseća iza njih pisca, koji im komanduje. A to je najbolja preporuka za pripovedača-umetnika. I posle pomenute zbirke Budisavljević se javlja s vremena na vreme, umnožavajući tako galeriju svojih slika iz Gornje Krajine. Danas je on, do skora djak zagrebskoga universiteta, gimnazijski nastavnik u Zagrebu. —

U najnovije pisce — jer je tek pre godinu dana dovršio u Beogradu pravni fakultet — dolazi i Borisav Stanković. Milo mi je pomenuti, da je njegovo stupanje na javnost u vezi s mojim uređivanjem ilustrovanog književnog lista *Iskre* 1898. Poučna je istorija njegova javljanja . . . Bila su tri književna lista i bio je taj pisac-djak. Listovi su donosili pripovetke — tuđe, a on je pisao pripovetke — svoje. U jedno doba pošalje on neke radove jednom književnom listu, ali ne dobi ni odgovora; pošalje te iste radove drugom listu, pa opet osta bez odgovora; posla ih i trećem — ni traga od odgovora. Ta ko će štampati djačke radove! Prodje prilično vremena, i on ih posla *Iskri*, koja ih stade iznositi. Čitaoci bejahu prijatno iznenadjeni novim piscem, koji te i druge pripovetke sabra, iduće godine, u posebnu knjigu *Iz starog jevangjelja*. Sada i kritika reče lepu, vrlo lepu reč. Posle svega nakaniše se i uredništva onih istih listova potražiti svoga »prijatelja«, šaljući mu unapred — honorar! . . . Rodom iz istoriske Vranje, najjužnije tačke naše Srbije, pisac je do sada obično prikazivao život svoga grada. Taj nam se život tu javlja u dvojakim prizorima: ili čist, onakav kakav je ponikao kao krajni izdanak istočanske kulture, ili pomućen, ovakav kakav je sada u borbi s novom civilizacijom. I u jednom i u drugom slučaju Stanković dobro uspeva. On je i pažljiv posmatralac i — pesnik. I ako je ljubav već postala banalna u tolikim

pripovetkama, Stanković ju ipak uspešno prikazuje u novim nijansama, dajući pričaju osobiti kolorit. U njegovim pripovetkama miris cveća, pesma slavujeva i. t. d. nisu tu zato što je pisac tako hteo, već što se lica zbilja kreću u cveću i pesmi. Po tome je i svoju prvu zbirku nazvao listovima iz starog jevangjelja, onoga, koje od postanka sveta propoveda ljubav. Ono što je slovenska kritika rekla za Antona Aškerca, kako čitav epos ili dramu iznese u kratkoj romanci, vredi i za Stankovića, jer u nekim njegovim slikama leži čitav roman. Mesto daljeg razlaganja predlažem: ako se njegov n. pr. Djurdjev dan može uspešno prevesti — prevedite ga! —

Život, koji nam u pripovetkama i novelama prikazuje Ivo Čipiko, većinom je sa granice srpskohrvatskoga plemena, tamo kde se u Primorju dodiruje s talasima tuđjih misli i osećanja. Otuda ima Čipiko podjednako čitalaca i na istoku i na zapadu našega naroda. Njegove pripovetke — pored sve raznolikosti u predmetu pa i u jeziku — imaju nečega sličnoga s radovima Stankovićevim, a to je poezija mladosti, koja iz njih bije. Vremenom će to slabiti, pa ako je u toj razmeri zameni studija — onda srpska pripovetka neće klonuti. —

Od svih malenih centara književnih u Bosni i Hercegovini najviše je izdvojio Mostar i u njemu pripovedač Svetozar Ćorović. Produktivnošću je izmakao ispred svih, koje smo stavili ovde u odeljak najnovijih pripovedača. To mu, razume se, ne mora biti preporuka, ali je znak njegove lakoće i okretnosti u literarnom poslovanju. Gotovo se po sebi razume, da gradju za svoje radove uzima iz okoline, u kojoj živi, te mu i pojedine zbirke imaju mahom imena, koja upućuju na pokrajinske tipove. Prošla godina donela nam je od njega romana Mrkonjić, koji mu je najbolji rad i ako mu je glavna mahna u onome, u čemu je nedostatak bez malo svih naših romana, u kompoziciji celine. —

To su nekolike, ovlašno izvedene, sličice o najnovijoj beletristici srpskoj. Razume se, da je deset puta više imena, s kojima se danas srećemo u pojedinim listovima. Tako n. pr. Jovan Protić, sveštenik, pisac lepih sličica; Rade Domanović, mlad činovnik u Beogradu, dosta plodan pisac, koji dobro uspeva u satiri, ličnoj i društvenoj; Mihailo Sretenović, učitelj u Beogradu, sa seoskim pričama žanra Veselinovićeva; Tadija Kostić, sveštenik, pisac realističkoga pravca, čije pripovetke, i ako se još nikako ne javiše u punoj umetničkoj formi, zaslužuju ozbiljnu pažnju; Milan Nedeljković, profesor u Sremskim Karlovcima, s neuspelim romanom i znatno boljim nizom pripovedaka; Djuro Dimović, mlad lekar

u Zagrebu, koji je takodjer u novije doba kušao s romanom — i mnogi, vrlo mnogi drugi. —

Većina pripovedaka izlazi u pojedinim književnim listovima, od kojih imamo: u Beogradu četiri — Kolo, Nova Iskra, Zvezda, Srpski knjiž. Glasnik; — u Nišu jedan — Gradina; — u Sremskim Karlovcima jedan — Brankovo Kolo; — u Sarajevu jedan — Bosanska Vila; — u Mostaru jedan — Zora; — na Cetinju jedan — Književni list. —

Odazivajući se, gospodine uredniče, Vašoj želji, da kažem nekoliko reči o novijoj i najnovijoj pripovesti srpskoj, čini mi se, da sam pogodio ono, što ste mislili: ja sam se, na ime, ograničio na kratak pomen najvažnijih radova u Srba u užem smislu. Da je bilo po mojoj želji, ja bih voleo, da se zajedno, u jednom zrcalu, prikaže novija i najnovija pripovetka srpsko-hrvatska, jer je to tek potpuna celina, na jednom jeziku. Ne mislim, da bi moja skromna snaga bila za to dovoljna, ali sam uveren, da bi to bilo pravo. A u nas se veli: »Što je pravo, i Bogu je drago!«

Oj, vdahni življenje ginočemu stebłu . . .

P^oprej sem ponujal ti vrtnic rudečih
in klinčkov in vsega dišečega cvetja,
a danes je zima, segnili so klinčki,
od vrtnic ostalo le steblo bodeče.

Ponujal sem prej ti srce idealno,
ljubezen ponujal ko morje skrivnostno,
a danes sem zgubil nebroj idealov,
uničili so jih viharji življenja.

Ponujam ti danes le steblo bodeče
od preje cvetočega rožnega grma:
oj, vdahni življenje ginočemu stebłu,
da vnovič duhteče cvetove rodi.

Ti nova pomlad po viharjih mi bodi,
ne pusti, da vsabne ta rožnatj grm,
ki mogel roditi cvetove bi krasne,
samo da na novo ga solnce obsije.

J. Hacin.